

Vieno biblinio ciklo kilmės ir ikonografijos paieškos

Asta Giniūnienė

Lietuvos kultūros tyrimų institutas, Saltoniškių g. 58, LT-08105 Vilnius

El. paštas: asta.giniuniene@gmail.com

Straipsnyje nagrinėjamas biblinis ciklas, anksčiau kabėjęs Švėkšnos parapijos Vilkėnų kapinių koplyčioje, kurį sudaro aštuoni Senojo Testamento ir trys Naujojo Testamento paveiksai. Apie šiuos atvaizdus siekta surinkti istorinę medžiagą, o remiantis siužetų parinktimi, specifine paveikslų išvaizda, apipavidalinimu, panagrinėti galimas jo kilmės versijas, nustatyti pirmavaizdžius ir prototipus, kurie padėtų iširti paveikslų ikonografinę, meninę vertę bei jų vietą Lietuvos ir europinės krikščioniškos dailės kontekste.

RAKTAŽODŽIAI: biblinis ciklas, Senojo ir Naujojo Testamento siužetai, *Theaurus Sacrarum, Theatrum Biblicum*, krikščioniška ikonografija, evangelikų liuteronų bažnyčia, Švėkšnos bažnyčia

Įžanga

2014 m. laikraštys *Lietuvos žinios* buvo išspausdintas straipsnis apie Švėkšnos bažnyčioje saugomus išskirtinio turinio didžiulius paveikslius, „kurie nebuvo įtraukti į Kultūros paveldo registrą“¹. Iš tiesų paveiksliai, anksčiau kabėję Švėkšnos (Vilkėnų) kapinių koplyčioje, specialistų buvo įvertinti ir 1973 m. įrašyti į respublikinės reikšmės dailės paminklų sąrašą: „Apreiškimas pranašui Jonai“, DR 979; „Pranašą Joną praryja banginis“, DR 980; „Pranašą Joną banginis iškelia į krantą“, DR 981; „Samsonas su liūtu“, DR 982; „Sūnus paklydėlis tarp gyvulių“, DR 983; „Sūnaus paklydėlio sugrįžimas“, DR 984; „Trys keleiviai su angelu“, DR 985; „Trys angelai aplanko Jokūbą ir Sarą“, DR 986; „Jokūbo sūnus Juozapas ir Putifara“, DR 987; „Puota pas Simoną“, DR 988². Neįtrauktas liko tik vienas paveikslas – „Broliai parduoda Juozapą“. Paveikslų būklė buvo prasta: drobėse matyti įplyšimai, audinys atsipalaidavęs, o dažų sluoksnis prastai sukibęs su gruntu, daug ištrupėjimų³. 1976 m. šeši šio ciklo paveiksliai buvo perduoti restauruoti į Respublikinį kultūros paminklų restauravimo trestą⁴, vėliau – ir likusieji. Paveiksliai buvo tvarkomi 1981–1982 ir 1982–1983 metais. Šį darbą atliko restauratorių grupė: Inga Reinytė, Rimantas Šarpneckis, Julija Jociūtė, Alma Šataitė, Eglė Ševčenkienė, Birutė Čeponienė, Violeta

1 Švėkšnos bažnyčioje rastas meno lobynas: 1, 4.

2 *Lietuvos* 1973: 526, 527.

3 Kultūros paminklų DR 979–982 techninės apžiūros aktai, 1976 m. *KPC DSA*; Kultūros paminklų DR 979–982 restauravimo pasai. *KPCA*. F. 40. Ap. 1. B. 185, 186, 189–192, 195–196, 241–251; Švėkšnos miestl. kapinių koplyčios paveikslas „Švento Juozapo pardavimas į Egiptą“ restauravimo pasas. Ten pat. B. 193, 194.

4 Restauravimui perduoti DR 979, 981, 982, 986, 987, 988 paveiksliai. Medžiaga apie Švėkšnos apylinkės kultūros paminklus, 1976 m. *Švėkšnos miesto savivaldybė*.

Staskonytė, Ričardas Zdanavičius⁵. Konservuoti ir restauruoti meniški paveikslai Lietuvos TSR Kultūros ministerijos nurodymu 1983 m. buvo perduoti Lietuvos dailės muziejui; dokumente išvardyta dešimt ciklo paveikslų, vienuoliktas, neregistrinis, nepaminėtas⁶. Po dešimtmečio Švėkšnos savivaldybė, susirūpinusi restauravimui atiduotų paveikslų likimu, kreipėsi į Lietuvos kultūros ministeriją ir 1993 m. kūriniai buvo sugrąžinti Švėkšnos Romos katalikų bendruomenėi⁷.

Aštuonis Senojo ir Naujojo Testamento biblinius paveikslus paminėjo Bronius Kviklys knygoje *Lietuvos bažnyčios*: „Švėkšnos kapinių koplyčioje daugybė senų ir įdomių paveikslų iš XVIII a.“⁸ Kraštotyrininkas Petras Čeliauskas Švėkšnos bažnyčios istorijoje šiuos atvaizdus priskiria XVIII a. pastatytai šventovei⁹. Paveikslų restauravimo pasuose rašoma, kad tai vietinių dailininkų kūriniai, „nutapyti būdinga liaudies menui dekoratyvia maniera“, o jų kompozicinė „sandara perimta iš profesionalių Vakarų tapybos pavyzdžių“; paveikslai datuoti XVIII a., kiti – XVIII pab. – XIX a. pr. arba I puse¹⁰. Ant paveikslų porėmių priklijuotose Lietuvos dailės muziejaus etiketėse įrašyta: „XVII a. Nežinomas Lietuvos tapytojas“. Biblinis ciklas išsamiau netyrinėtas, todėl straipsnyje siekta surinkti archyvinę, istorinę medžiagą, susijusią su jo paskutine saugojimo vieta, paieškoti analogų. Remiantis siužetų parinktimi, specifine paveikslų išvaizda ir apipavidalinimu, panagrinėti galimas jo kilmės versijas, nustatyti pirmavaizdžius ir prototipus, kurie padėtų rekonstruoti fragmentiškai išlikusius įrašus, ištirti paveikslų ikonografinę ir meninę vertę.

Istoriniai duomenys

XX a. II pusėje nagrinėjami paveikslai kabojo Švėkšnos parapijos Vilkėnų kapinių koplyčioje, kuri nuo bažnyčios nutolusi apie du kilometrus. Šio architektūros paminklo pase nurodyta, kad liaudiškos klasicizmo stiliškos koplyčia pastatyta 1850 metais¹¹. Remiantis Švėkšnos bažnyčios dokumentais, ji iškilo XIX a. 4-uoju deš., nes 1829 m.

5 Kultūros paminklų DR 979–982 restauravimo pasai. *KPCA*. F. 40. Ap. 1. B. 185, 186, 189–192, 195–196, 241–251; Šilutės r. Švėkšnos miestl. kapinių koplyčios paveikslo „Švento Juozapo pardavimas į Egiptą“ restauravimo pasas. Ten pat. B. 193, 194.

6 Lietuvos TSR Kultūros ministerijos raštas Lietuvos TSR dailės muziejui, nuorašas Paminklų restauravimo trestui, 1983 03 24. *KPCDSA*.

7 Švėkšnos apylinkės viršaičio A. Šepučio perdavimo-priėmimo aktas klebonui P. Stukui, 1993 05 07. *ŠBA*.

8 Išvardyti paveikslai: „Apreiškimas pranašui Jonai“, „Pranašą Joną banginis iškelia į krantą“, „Samsonas ir liūtas“, „Sūnus paklydėlis tarp gyvulių“, „Trys keleiviai su angelu“, „Trys angelai aplanko Jokūbą ir Sarą“, „Jokūbo sūnus Juozapas ir Putifara“, „Puota pas Simeoną“ (Kviklys 1980: 303).

9 Čeliauskas 2010: 10–11.

10 Ten pat. B. 191–196, 241–251.

11 Vincento Juzumo Švėkšnos bažnyčios istorijoje, 1923 m. dokumente ir literatūroje paankstinta koplyčios pastatymo data – 1766 m. (Juzumas 2013: 883; Šaulienė 1974: 229). Paminklo Atv 658 pasas 1984 m. užpildytas remiantis architektūros tyrėjos Algės Jankevičienės ekspedicine medžiaga (Architektūros paminklo pasas ir techninės apžiūros aktai, 1975 m. *KPCDSA*; Švėkšnos kapinių koplyčios byla, Atv 658). A. Jankevičienės knygoje *Lietuvos medinė sakralinė architektūra* koplyčia tik paminėta (Jankevičienė 1998: 260).

dar neminima, o 1839 m. – jau aprašyta¹². Medinėje koplyčioje buvo vienas Švč. Jėzaus Širdies altorius, prie kurio vyskupo Juozapo Arnulfo (?) Giedraičio (1802–1838) leidimu vyko pamaldos¹³. Apie kitus atvaizdus žinių nėra. XX a. pradžioje Švėkšnoje pradėjus statyti dabartinę bažnyčią, dalis jos inventoriaus galėjo būti perkelta į koplyčią (dabar altoriuje kabantis šv. Judo Tado paveikslas, buvusios didžiojo altoriaus šv. Petro ir Pauliaus skulptūros ir šv. Jurgio atvaizdas¹⁴). Deja, XX a. 3-iojo deš. bažnyčios dokumente apie koplyčios altoriaus atvaizdo kaitą ar kitus ten buvusius atvaizdus žinių nerandame – trumpame aprašyme paminimas tik Švč. Jėzaus Širdies altorius. P. Čeliausko nuomone, „XVIII a. paveikslai, vaizduojantys Biblijos scenas, išliko iš antrosios, po 1732 m. gaisro pastatytos, bažnyčios. Paveikslai buvo perkelti į trečiąją bažnyčią, o pastačius kevirtąją (dabartinę) kaip netinkami – atsidūrė kapinių koplyčioje“¹⁵.

Šaltiniuose minima, kad Švėkšnoje pirmoji bažnyčia pastatyta 1509 m. paties kunigaikščio Kęsgailos rūpesčiu¹⁶. XVII a. I pusėje bažnyčioje buvo altorius su Švč. Mergelės Marijos paveikslu¹⁷. 1652 m. antroji Švėkšnos Šv. Jokūbo titulu konsekruota bažnyčia buvo gausiai išpuošta paveikslais – be altorinių, bažnyčioje, Epistolos pusėje, buvo įkomponuota 12, Evangelijos pusėje – 14 atvaizdų¹⁸. Jų temos atliepė Tridento Susirinkime suformuotą teologinę programą – tai buvo kristologiniai, marijiniai, hagiografiniai atvaizdai (tarp jų nei vieno, kuris atitiktų nagrinėjamo ciklo biblinius siužetus). 1732 m. Švėkšnos mieste kilęs gaisras sunaikino ir bažnyčią. Naujos statyba rūpinosi Žemaičių kapitulos prelatas ir Vilniaus kanauninkas kun. Antanas Voina¹⁹. 1742 m. vyskupas Antanas Domykas Tiškevičius konsekrovo naują šventovę su 7 altoriais, dedikuotais Kristaus, Švč. Mergelės Marijos, Trijų karalių ir šventųjų garbei²⁰. 1773 m.

12 Švėkšnos bažnyčios inventorius, 1839 m. *LVIA*. F. 669. Ap. 2. B. 252. L. 183. Šį faktą paminėjusio Romualdo Firkovičiaus nuomone, 1850 m. koplyčia galėjo būti perstatyta (R. Firkovičius, Švėkšnos kapų koplyčia, LTSR Kultūros paminklai (Šilalės, Šilutės, Telšių r.). Istoriniai tyrimai, 1985 m. *LCVA*. F. 1019. Ap. 11. B. 269. L. 77). Koplyčia kapinėse minima ir vėlesniuose dokumentuose (Švėkšnos bažnyčios inventorius, 1841 m. *LVIA*. F. 669. Ap. 2. B. 252. L. 436; Švėkšnos bažnyčios inventorius, 1842 m. *LVIA*. F. 669. Ap. 2. B. 328. L. 63; Švėkšnos bažnyčios inventorius, 1845 m. *LVIA*. F. 669. Ap. 2. B. 256. L. 575v; *LVIA*. F. 669. Ap. 2. B. 328. L. 63; Švėkšnos bažnyčios inventorius, 1850 m. *LVIA*. F. 669. Ap. 2. B. 297. L. 48).

13 Švėkšnos bažnyčios inventorius, 1842 m. *LVIA*. F. 669. Ap. 2. B. 328. L. 63; Švėkšnos bažnyčios inventorius, 1866 m. *LVIA*. F. 1671. Ap. 4. B. 4. L. 385.

14 Švėkšnos bažnyčioje nuo XVII a. buvo Šv. Jurgio altorius (*Žemaičių vyskupijos vizitacija* 2011: 131, 139; Švėkšnos bažnyčios vizitacijos aktas, 1773 m. *LVIA*. F. 1671. Ap. 4. B. 456. L. 204v, 205). Nuo 1773 m. minimas Šv. Judo Tado altorius, bet dabartinis paveikslas veikiausiai nutapytas 4-uoju deš. pastačius naują įrenginį (Švėkšnos bažnyčios inventorius, 1839 m. *LVIA*. F. 669. Ap. 2. B. 252. L. 182).

15 Čeliauskas 2010: 10–11.

16 Švėkšnos bažnyčios vizitacija, 1630 ir 1644 m. (*Žemaičių vyskupijos vizitacijų aktai* 2011: 138, 397); Švėkšnos bažnyčios vizitacija, 1675–1677 m. (*Žemaičių vyskupijos vizitacija* 2011: 131); Švėkšnos bažnyčios vizitacijos aktas, 1773 m. *LVIA*. F. 1671. Ap. 4. B. 456. L. 204.

17 Švėkšnos bažnyčios vizitacija, 1630 ir 1644 m. (*Žemaičių vyskupijos vizitacijų aktai* 2011: 138, 397).

18 Švėkšnos bažnyčios vizitacija, 1675–1677 m. (*Žemaičių vyskupijos vizitacija* 2011: 131–132, 134–135).

19 Švėkšnos bažnyčios vizitacijos aktas, 1773 m. *LVIA*. F. 1671. Ap. 4. B. 456. L. 204.

20 Jėzaus Nazariečio, Trijų karalių, Šv. Antano, Šv. Tado, Šv. Jurgio, Švč. Mergelės Marijos Škaplierinės ir Rožinio Švč. Mergelės Marijos (Švėkšnos bažnyčios vizitacijos aktas, 1773 m. *LVIA*. F. 1671. Ap. 4. B. 456. L. 204v, 205).

dokumente rašoma, kad Švėkšnos bažnyčioje, be altorinių atvaizdų, ant sienų kabojo 5 paveikslai²¹. 1804 m. pastačius naują medinę kryžiaus plano bažnyčią su dviem koplyčiomis, pratęsiant ankstesnes pamaldumo tradicijas buvo įrengti septyni beveik visi ankstesnių titulų altoriai²². XIX a. 4-uoju deš. altoriai buvo atnaujinti ir pakeisti „modernaus skonio“ staliaus darbo įrenginiais²³. XIX a. I pusės – XIX a. vid. dokumentuose paminėti 7 paveikslai (*Obrazów różnych 7*), vieni iš jų seni, kiti nauji²⁴, o 1866 m. inventoriuje, be altorinių atvaizdų, bažnyčioje suskaičiuoti net 36 paveikslai, kai kurie iš jų seni, nušiurę (*вешуе*)²⁵. Paveikslai neišvardyti, todėl tvirtinti, kad tuo metu atsirado nagrinėjamo ciklo paveikslai, negalima, bet tai gana svarbus faktas. Vėlesniuose 1893, 1923 m. inventoriuose šios informacijos nėra²⁶. Peržiūrėjus rastus Švėkšnos bažnyčios dokumentus paaiškėjo, kad iki XIX a. vid. bibliinio ciklo joje nebuvo, todėl paveikslų kilmės paieškos pakrypo kita linkme – buvo atkreiptas dėmesys į jų specifinę išvaizdą ir retą ikonografiją.

Bibliinių paveikslų ciklo pobūdis

Švėkšnos paveikslų ciklą sudaro aštuoni paveikslai, iliustruojantys Senąjį Testamentą: keturi siužetai iš Pradžios, vienas – Teisėjų, trys – Jonos knygų, taip pat trys paveikslai, skirti Naujajam Testamentui (2, 4, 5, 7–11, 13–15 pav.). Peržvelgus XVII–XVIII a. III ketv. Lietuvos katalikų bažnyčių archyvinius dokumentus, užuominų apie bibliinių paveikslų ciklus, kuriuose dominuotų Senojo Testamento siužetai, aptikti nepavyko, randamas tik vienas kitas paminėjimas apie atskirus šios temos kūrinius²⁷. Tokius ciklus ant bažnyčių sienų vėl pradėta kabinti Apšvietos laikotarpiu (tai rodo apie 1790 m. nutapytas Constanty'o Willani (1751–1824) paveikslų ciklas Vilniaus arkikatedroje²⁸).

Švėkšnos koplyčios atvaizdų ciklas bažnytinės dailės kontekste išsiskiria specifine išvaizda – tai paveikslas paveiksle, siužetinė kompozicija įrėmina puošnus apvadas su

21 Ten pat. L. 206v.

22 Altorių titulai išliko tie patys, tiksliai vietoje Rožinio Švč. Mergelės Marijos buvo įrengtas Šv. Onos altorius (Švėkšnos bažnyčios inventorių, 1821 m. *LVIA*. F. 669. Ap. 2. B. 226. L. 551).

23 Švėkšnos bažnyčios inventorių, 1839 m. *LVIA*. F. 669. Ap. 2. B. 252. L. 249; Švėkšnos bažnyčios inventorių, 1841 m. *LVIA*. F. 669. Ap. 2. B. 252. L. 435; Švėkšnos bažnyčios inventorių, 1842 m. *LVIA*. F. 669. Ap. 2. B. 329. L. 74v; *LVIA*. F. 669. Ap. 2. B. 328. L. 75v.

24 Švėkšnos bažnyčios inventorių, 1813 m. *LVIA*. F. 669. Ap. 2. B. 328; B. 329. L. 80; Švėkšnos bažnyčios inventorių, 1821 m. *LVIA*. F. 669. Ap. 2. B. 226. L. 563; Švėkšnos bažnyčios vizitacija, 1826 m. *LVIA*. F. 669. Ap. 2. B. 262. L. 193; Švėkšnos bažnyčios inventorių, 1827 m. *LVIA*. F. 669. Ap. 2. B. 233. L. 489; Švėkšnos bažnyčios inventorių, 1828 m. *LVIA*. F. 669. Ap. 2. B. 233. L. 433v.

25 Švėkšnos bažnyčios inventorių, 1866 m. *LVIA*. F. 1671. Ap. 4. B. 4. L. 384v.

26 1923 m. „tiksliaime dalykų aprašyme“ paminėtas 1 paveikslas, 3 nešiojami paveikslai (Švėkšnos bažnyčios 1923 m. inventorių, sudarytas pagal paskutinį 1893 m. inventorių. *ŠBA*).

27 Daugiausia tai pavieniai arba Velykų dekoracijas sudarantys atvaizdai.

28 *Lietuvos dailininkų žodynas* 2005: 264.

kartušais (imituoti drožinėti rėmai) ir ją supantis tamsus ornamentais puoštas fonas. Kartušuose įrašytos *Šv. Rašto* citatos ar trumpos pavaizduotų siužetų anotacijos. Atrodo, kad paveikslai kabėjo paeiliui, galbūt sudarė ištisinę juostą (tai rodo susiję paveikslų tekstai, žr. toliau). XVII a. II pusėje tokios biblinių paveikslų serijos dažnai būdavo įkomponuojamos evangelikų liuteronų bažnyčiose. Liuteronybė, atsiskiusi puošmenų ir įrangos elementų (šoninių altorių), tikėjimo pagrindu ir šaltiniu laikydama tik apreikštą *Šventąjį Raštą – Solo Scriptura*, ne tik toleravo, bet ir savo maldos namuose kabindavo šios temos atvaizdus. Siužetiniai ir embleminiai paveikslų ciklai, skydai su Biblijos citatomis, komentarais dažniausia būdavo įtvėriami šoninių emporų (balkonų) ir vargonų choro parapetuose²⁹. Tokių pavyzdžių išliko Latvijos, Estijos, Lenkijos, Vokietijos evangelikų liuteronų bažnyčiose. Latvijos Aukštkalnės maldos namuose (statyti 1648 m.) kabėjusių paveikslų ciklą sudarė ant drobės tapyti Senojo Testamento paveikslai (saugomi Latvijos istorijos muziejuje, Rundalėje)³⁰. Talino Šventosios Dvasios (Pūha Vaimu) bažnyčios emporose įkomponuota 18 Senojo Testamento (pradedama nuo Adomo sutvėrimo, baigiama Saliamono istorija „Šebos karalienė lanko Saliamoną“) ir 26 Naujojo Testamento paveikslai, taip pat apaštalų ir evangelistų atvaizdai (XVII a. vid.)³¹. XVII a. II pusės žymiausių tokio apipavidalinimo pavyzdžių išlikę dabartinės Lenkijos pietinėje dalyje, Silezijoje (kuri istoriškai priklausė Vokietijai), Švidnicos (Świdnica) ir Javoros (Jawora) medinėse evangelikų liuteronų bažnyčiose. XVII a. pab. buvo išdekoruoti pastarųjų dviejų bažnyčių interjerai – keliaaukščių balkonų parapetai, puošti Bibliją iliustruojančiais paveikslais su įrašais³². Remiantis minėtais analogais, XVII a. II pusės liuteronų bažnyčių vaizdine tradicija, galima prielaida, kad Švėkšnos biblinis ciklas buvo sukurtas šios konfesijos maldos namams.

Švėkšnos parapijos žemės ribojosi su Prūsijos pasieniu, Klaipėdos kraštu, kuriame jau nuo XVI a. vid. plito liuteronų tikėjimas. XVI a. II pusėje – XVII a. Mažojoje Lietuvoje buvo pastatyta daug bažnyčių. Iš fragmentiškų užuominų XVII a. 8–9-ojo deš. dokumentuose sunku rekonstruoti buvusių maldos namų interjerą³³. XIX a. pab. Adolfo Boetticherio knygoje apie Mažosios Lietuvos evangelikų liuteronų bažnyčias³⁴, kurios medžiaga rėmėsi ir šio krašto tyrinėtojas Albertas Juška³⁵, yra duomenų apie jose buvusį

29 Juška 1997: 47.

30 A. Giniūnienės ekspedicijos užrašai.

31 *Pildipiibel* 2005. Už knygą nuoširdžiai dėkoju dr. Daliai Vasiliūnienei.

32 Abi įtrauktos į UNESCO pasaulio paveldo sąrašą, vadinamos Taikos bažnyčiomis (*Kościóły Pokoju*). Javoro bažnyčios keturių aukštų galerijų parapetuose įkomponuoti net 71 Senojo Testamento ir 66 Naujojo Testamento paveikslai (Prieiga per internetą: https://pl.wikipedia.org/wiki/kosciol_pokoju_w_swidnicy; https://pl.wikipedia.org/wiki/Ko%C5%9Bci%C3%B3%C5%82_Pokoju_w_Jaworze#Galeria).

33 Vizitacijose daugiausia aprašoma pastoracinė veikla, pastatų rekonstrukcija ir pan. Iš interjero inventoriaus dažniausia minėti suolai ir epitafijos (*Klaipėdos* 2009: 64, 65, 278).

34 Boetticher 1895.

35 Juška 1997.

dekorą ir atvaizdus³⁶. Paminėtina viena gražiausių Įsručio (Insterburg, nuo 1946 m. Černiachovskas) evangelikų liuteronų bažnyčia (1610–1612), kurios lubos ir sienos buvo išpuoštos „olandų stiliaus“ bibliniais paveikslais ir portretais, 1644–1653 m. sukurtais Michaelio Zeigermanno su padėjėju iš Karaliaučiaus Hansu Meniu³⁷.

Nėra istorinių žinių apie pirmąsias reformacijos apraiškas Švėkšnoje. Literatūroje nurodoma, kad tai susiję su Švėkšnos dvarą valdžiusiais savininkais: XVI a. Jono Zavišos našlė ištekėjo už evangeliko Andriaus Višnioveckio ir perėmė jo išpažįstą tikėjimą³⁸, XVII a. dvarą įsigijo vokiečių kilmės kalvinizmo išpažinėjai Denhofai (apie 1646 m.)³⁹. Manoma, kad XVII–XVIII a. į Švėkšną atsikėlus Prūsijos lietuviams ir vokiečių amatininkams, privalėjo būti įsteigti ir jų maldos namai⁴⁰. 1819 m. Švėkšnoje Jurgio Pliaterio lėšomis ant kalvelės prie Kalės tvenkinio buvo pastatyta medinė evangelikų liuteronų bažnyčia⁴¹. XIX a. viduryje ji sudegė. 1867 m. ant Adomo Pliaterio padovanotos žemės buvo sumūryta dabartinė liuteronų bažnyčia⁴². Prisimintinas 1866 m. Švėkšnos katalikų bažnyčios dokumente paminėtas faktas apie 36 paveikslus – galbūt tai buvo iš liuteronų bažnyčios gaisro išgelbėti paveikslai, bet jokio rašytinio patvirtinimo nėra⁴³. Bibliinio ciklo atvaizdai ne kartą buvo perkelti ir pritaikyti naujai vietai, paskutinio tvarkymo metu jie įtvirti į paprastus medinius rėmus, gerokai sumažinti – apkarpyti ir užlenkti jų kraštai su tekstais. Šis ciklas nutapytas gerokai anksčiau, negu buvo pastatyta pirmoji Švėkšnos liuteronų bažnyčia, taigi jis galėjo būti perimtas (ir kitu laiku) iš kokios nors LDK ar kaimyninės šalies evangelikų liuteronų bažnyčios.

Paveikslų pirmavaizdžiai, ikonografija ir meninė raiška

Protestantizmo skleidėjai platino Dievo Žodį spausdindami *Šv. Rašto* iliustruotas knygas ir bibliinius grafinių lakštų albumus. Sektinu pavyzdžiu kuriantiems liuteronų bažnyčių apipavidalinimą buvo Martino Liuterio išverstos *Biblijos* (1534) medžio raižinių iliustracijos. Pagal jas 1589 m. nutapytas Osterwiecko (Vokietija) evangelikų

36 XIX a. Klaipėdos liuteronų bažnyčioje buvo ornamentais puošta sakykla, keli vertingi paveikslai (1696–1706), pernešti iš senųjų maldos namų (1696–1706); Viešvilės bažnyčios viduje ant sienų buvo išrašytos šventraščio citatos (Juška 1997: 290, 443).

37 Ten pat: 487, 488; Boetticher 1895: 48.

38 Lukšaitė 1999: 278.

39 Pasipriešinus Švėkšnos klebonui Vladislouvi Giedraičiui, pavyko apginti bažnyčios reikalus ir išlaikyti katalikybę (Juzumas 201: 881).

40 Gudaitis 1974: 234, 235; *Švėkšna* 2012: 124.

41 Ten pat.

42 Ten pat.

43 Restauruojant bibliinius paveikslus, ant vieno („Sūnus palaidūnas tarp gyvulių“) rastas storas dulkių ir suodžių sluoksnis, kitame („Lotas, angelai ir sodomitai“) užfiksuota deformacija nuo smūgio, visuose daug mechaninių pažeidimų ir įplyšimų (Kultūros paminklų DR 979–982 restauravimo pasai. *KPCA*. F. 40. Ap. 1. B. 185, 186, 189–192, 195–196, 241–251). Šilutės r. Švėkšnos miestl. kapinių koplyčios paveikslas „Švento Juozapo pardavimas į Egiptą“ restauravimo pasas. Ten pat. B. 193, 194.

liuteronų bažnyčios emporos Senojo Testamento paveikslų ciklas (21 vnt.)⁴⁴. Talino Šventosios Dvasios liuteronų bažnyčios emporos XVII a. vid. bibliiniams paveikslams pavyzdžiu buvo Matthauss von Meriani (1593–1650) sukurti raiziniai (1625–1627), kuriais iliustruota 1630 m. Strasbūre atspausdinta vadinamoji Liuterio *Biblija*⁴⁵.

Daugelio Švėkšnos paveikslų pirmavaizdžių genėzė siekia XVI a. – tai žymaus Antverpeno leidėjo Gerardo de Jode's (1509–1591) albumo *Thesaurus Sacrarum Historiarum Veteris Testamenti* (1579, 1585) raiziniai (1 pav.). Bibliinių vario raizinių seriją jis užsakė žymiausiems to meto Antverpeno piešėjams ir raizytojams⁴⁶. Tikroji *Thesaurus Sacrarum* atspausdintų raizinių sklaida prasidėjo XVII a. viduryje Olandijoje. Pirmtakų meistrų sukurti grafikos kūriniai buvo kopijuojami ir integruojami į išplėtotas bibliinių atspaudų serijas. Labai produktyvus, garsus XVII a. I pusės Amsterdamo grafikas ir leidėjas Claesas Janszas Visscheris (1587–1652, pasirašydavo žaismingu pavardės „Visscher“ (vok. *fisherman* – žvejas) lotynišku vertiniu Nicolaus Ioannis Piscator)⁴⁷ reprodukavo pirmtakų kompozicijas ir, papildęs rinkinį savo amžininkų kūriniais, išleido didelės apimties (per 450 vnt.) raizinių albumą *Theatrum Biblicum: Hoc est historia sacrae Veteris et Novi Testamenti tabulis aeneis express* (1639). Jis buvo atspausdintas daug kartų – 1643, 1646, 1650 m. (du egzemplioriai), paskutinis tiražas pasirodė po jo mirties 1674 m.⁴⁸ (3, 12 pav.). C. J. Visscherio albumo vario plokštėmis naudojosi ir jo kolega Janas Philipszas Schabaelje (1585–1656), kuris savo vardu išleido rinkinį *Grooten Figuer-Bibel* (Amsterdam, 1646)⁴⁹. C. J. Visscheris buvo kalvinistas, apie 1625 m. tapo Amsterdamo Naujosios bažnyčios diakonu⁵⁰, taigi tiražuodamas įvaizdintus Šv. Rašto siužetus jis atliko savo misiją, bet *Theatrum Biblicum* atspaudų sklaida (jie buvo platinami ir atskiromis serijomis) peržengė konfesines ribas – meniški, profesionaliai atlikti ir iliustratyvūs raiziniai paplito tiek protestantiškuose, tiek katalikiškuose kraštuose⁵¹, pasiekė ir LDK. 1643 m. išleistas *Theatrum Biblicum* albumas, kurį sudaro titulinis puslapis, Senojo ir Naujojo Testamentų, apokalipsės knygos 451 raizinys, saugomas Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių bibliotekos Retų spaudinių skyriuje⁵².

44 Prieiga per internetą: <http://www.bildindex.de/obj20428502.html#|home>.

45 *Pildipiibel* 2005: 5.

46 Rinkinį sudarė Senojo ir Naujojo Testamentų temos paspalvinti raiziniai (340 vnt.) (Amanda 1984: 187). Neaišku, ar tokio rinkinio atsiradimui turėjo įtakos reformatų platinos idėjos, bet leidėjui ir dailininkams jos buvo žinomos – G. de Jode 1584–1585 m. buvo registruotas kalvinistu, raizytojas Maartenas de Vosas – liuteronu (vėliau, po Antverpeno kapituliavimo, perėjo į katalikybę), Janas Sadeleris palaikė ryšius su Olandijos reformatų bažnyčia (vėliau persikėlęs į Miuncheną, stoji į kontrreformacijos pusę) ir kt. (ten pat: 203).

47 Ten pat: 185.

48 Ten pat: 186.

49 Ten pat: 186.

50 Ten pat: 188; Veldman 1999: 417.

51 Amanda 1984: 183–204. *Theatrum biblicum* leidiniai paplito ir stačiatikiškuose kraštuose.

52 Įdomu, kad tituliniam puslapyje ir ant pirmų raizinių yra ranka rudu tušu atlikti įrašai kirilica (*Theatrum Biblicum: Hoc est Historiae sacrae Veteris et Novi Testamenti tabulis aeneis expressae* [Amsterdam: Nicolaus Johannes Visscher], 1643. *LMAVB* RSS. A 7106).

1 pav. „Abraomas ir trys angelai“. Albumo *Thesaurus Sacrarum* (1585) paspalvintas raižinys. Britų muziejus (http://www.britishmuseum.org/research/collection_online/search.aspx?searchText=Thesaurus+sacrarum 2)

ir liūtas“ ikonografinis atitikmuo, nes minėtuose albumuose pavaizduotas kitas šios istorijos momentas. Atsižvelgiant į paveikslų vertikalią formą (raižinių ji horizontali) ir tapybos specifiką, pirmavaizdžių kompozicijos kadruotos, suspaustos ir apibendrintos.

Šiame cikle vaizdais išsiskiria vėlesni Juozapo istorijos paveiksiai, kurių pirmavaizdžiai buvo XVIII a. liuteronų teologo ir pedagogo Johanno Peterio Millerio knygos *Erbauliche Erzählungen der vornehmsten biblischen Geschichten* (Zürich, 1761) raižinėliai su įrašais lotynų, prancūzų ir vokiečių kalbomis⁵⁴. Juozapo istorijos paveiksluose buvo nurašytos lotyniškos inskripcijos, matyt, atsižvelgiant į įrašus šia kalba ankstesniuose ciklo atvaizduose⁵⁵.

I. Paveikslas „Abraomas ir trys angelai“ (plg. Pr 18) (2 pav.). Išlikęs įrašo fragmentas: „nunciant <...> / Saræque ridenti promissionis verba ri[e]terant. / Genesi: 18“. Tekstas raižinyje: „Parituram Saram nunciant Abrahæ angeli hospites: Saræque

53 G. de Jode (1509–1591) albumo *Thesaurus Sacrarum* raižinių autoriai nurodomi remiantis Britų muziejaus kolekcijos raižinių elektroninio katalogo duomenimis (prieiga per internetą: http://www.britishmuseum.org/research/collection_online/search.aspx?searchText=Thesaurus+sacrarum), C. J. Visscherio *Theatrum Biblicum* atspaudų – remiantis minėtu 1643 m. albumu, saugomu *LMAVB RSS* (A 7106), ir 1650 m. leidimo elektronine versija (prieiga per internetą: [лицевая-библия-пискатора http://raremaps.com.ua/books/](http://raremaps.com.ua/books/)).

54 Prieiga per internetą: http://bbf.dipf.de/cgi-opac/bil.pl?t_direct=x&fullsize=yes&f_IDN=b0083361berl; http://bbf.dipf.de/cgi-opac/bil.pl?t_direct=x&f_IDN=b0083360berl.

55 Žinant liuteronų nuostatą priartinti tikėjimą vartojant gimtąsias kalbas (turimi omenyje vokiški Prūsijos bei Mažosios Lietuvos kraštai, kuriuose greitai įsitvirtino vokiečių kalba), gali kilti klausimas dėl lotyniškų įrašų paveiksluose. Kituose kraštuose ir LDK, kur nebuvo susiformavusi rašto šnekamąja kalba tradicija, šis procesas vyko lėčiau (Lukšaitė 1999: 226–229). Be to, liuteroniškoje tradicijoje bendroji, oficiali teologinių raštų ir studijų kalba išliko lotynų – *Lingua scripturæ* (ten pat: 206–209). Taigi liuteroniškoje aplinkoje inskripcijos lotynų kalba nebuvo retas atvejis, juolab kad jos buvo sumanytos ne užsakovo ar paties dailininko, o nurašytos nuo pirmavaizdžių – *Theatrum biblicum* raižinių.

Švėkšnos paveikslų dailininkas veikiausiai tapė pagal C. J. Visscherio *Theatrum Biblicum* leidinio raižinius, bet šiame straipsnyje bus minimi tikrieji *Thesaurus Sacrarum* grafikos lakštų autoriai, nors jų vardai ant kopijų nenurodyti⁵³. Šėšiuose Švėkšnos ciklo paveiksluose tiksliai atkartotos minėtos raižinių kompozicijos ir nurašytos lotyniškos inskripcijos, nurodančios pavaizduotą siužetą. Jonas istorijos atvaizduose matyti šių prototipų įtaka, bet įrašai skiriasi. Nerastas paveikslo „Samsonas

ridenti promissionis verba reiterant. Genes. 18“ – „Besisvečiuojantys angelai praneša Abraomui, kad Sara pagimdys, ir Sarai, kuri sau juokėsi, pakartoja pažado žodžius.“⁵⁶

Paveikslo pirmavaizdis – grafiko Maerteno de Voso (1532–1603) raizynys, atspausstas G. de Jode's *Thesaurus Sacrarum* (1585) rinkinyje ir nukopijuotas C. J. Visscherio *Theatrum Biblicum* albume⁵⁷ (1 pav.). Paveiksle vaizduojamas dailininkų pamėgtas Pradžios knygos siužetas, kuris laikomas Naujojo Testamento Apreiškimo prototipu – po Mamrės ąžuolu aplink stalą pavaizduoti trys keleiviai angelai; vienas jų suklupusiam Abraomui praneša neįtikėtiną žinią, kad jo bevaikė senyva žmona Sara susilauks sūnaus. Ant stalo padėta duona, lėkštės, trys vaisiai (kriaušės(?), jų nėra raizinyje), ant žemės – dubuo kojoms nusiplauti. Vietoje Šv. Rašte aprašytos palapinės pavaizduotas namas (raizinyje šiaurietiški pastatai traktuoti detaliau), kiemas, Sara, stovinti pravirų vartų angoje. Įdomus tapytojo simbolinis intarpas – ąžuolo viena sausa šaka, matyt, simbolizuoja Saros nevaisingumą.

II. Paveikslas „Lotas, angelai ir sodomitai“ (Pr 19, 11) (4 pav.). Išlikusi antroji įrašo dalis: „<...> / Exercitatu(m)[ri] ut scel us caveatur, cecitate percitivntur“. Raizinyje majuskulomis įrašyta: „INCESTVS / VALLANT ÆDES LOTH CIVES SODOMÆ LIBIDINEM SVAM IN HOSPITES / EXERCITATVRI VT SCELVS CAVEATVR CÆCITATE PERCVTIVNTVR“ – „Paleistuvystė. Loto namus apstojo Sodomos miesto vyrai, ketindami patenkinti savo geidulus su svečiais; kad

2 pav. Paveikslas „Abraomas ir trys angelai“. A. Petrašiūno nuotr., 2014

⁵⁶ Šifruojant ir apvedžiojant sunykusius paveikslo įrašus įsivėlė klaidų, netikslios vietos suskliaudžiamos lenktiniais skliaustais (...), praleistos – <...>, patikslintos – laužtiniais skliaustais [...]. Už įrašų patikslinimus, nuorodas į Šv. Raštą nuoširdžiai dėkoju dr. Liudui Jovaišai, už jų vertimą bei rekonstrukcijas – dr. Mintautui Čiurinskui.

⁵⁷ Ši informacija nebus kartojama, išskyrus tuos atvejus, kai C. J. Visscherio leidinyje *Theatrum biblicum* bus įdėtas kitas raizynys, o ne *Thesaurus Sacrarum* atspaudu kopija.

3 pav. „Lotas, angelai ir sodomitai“. Albumo *Theatrum Biblicum* (1650) raižinyš (<http://raremaps.com.ua/books/>)

4 pav. Paveikslas „Lotas, angelai ir sodomitai“. A. Petrašiūno nuotr., 2014

būtų išvengta nusikaltimo, buvo ištikti akluo“.

Pirmavaizdis – nyderlandų tapytojo ir grafiko Franso Mentono (1550–1615) kompozicija⁵⁸ (3 pav.). Paveikslas buvo netiksliai įvardytas „Trys keleiviai ir angelas“, nes jame pavaizduotas krikščioniškoje ikonografijoje retas siužetas – Lotas, apginantis angelus nuo sodomitų⁵⁹. Jahvei nusprendus sunaikinti nuodėmingus miestus Sodomą ir Gomerą, prie Sodomos vartų atvyko du angelai. Lotas juos pasveikinęs pakvietė nakvoti.

Apsupę Loto namus miesto vyrai reikalavo, kad šis tuodu vyrus išvestų laukan. Lotas bandė juos perkalbėti, siūlydamas savo netekėjusias dukteris. Čia įsiterpė Dievas ir sodomiečius nutvieskė akinančia šviesa, kad šie negalėtų rasti kelio. Angelai perspėjo Lotą, kad Viešpats ruošiasi sunaikinti Sodomą, ir liepė jam kartu su šeima išvykti. Paveiksle, kaip ir raižinyje, figūros nutapytos artimu planu, tuo jis išsiskiria iš kitų ciklo atvaizdų. Dailininkas daug dėmesio skyrė aplinkai, savaip traktuodamas miesto motyvą – abipus renesansiniai pastatai, tolumoje – miesto panorama su stogų smailėmis ir bokštais. Jis taip pat papildė kompoziciją pranašingu Sodomos ir Gomos sunaikinimo ženklu – iš namo besiveržiančia ugnimi.

⁵⁸ Mentonas išraižė ir Loto istorijos pirmąjį raižinį „Lotas pasitinka angelus“.

⁵⁹ Dažniau vaizduojami kiti siužetai – Lotas susitinka angelus, Lotas su šeima palieka degantį miestą.

Juozapo istoriją iliustruoja du paveiks-lai, kurių kompozicijos, palyginti su ki-tomis, ne tokios išraiškingos, apytuštės, figūros perdėm smulkios, sukaustytos. Šie atvaizdai buvo nutapyti vėliau pagal paprastesnes 1761 m. knygos *Erbauliche Erzählungen* raizinių kompozicijas (6 pav.)⁶⁰.

III. Paveikslas „BroLIAI parduoda Juozapą“ (plg. Pr 37) (5 pav.). Išlikęs paskutinis įrašo žodis: „<...> / a **Fratribus Genes. 37-**“. Buvusį įrašą galima rekonstruoti remiantis minėtu *Erbauliche Erzählungen* knygos raiziniu⁶¹: „Joseph Ægÿptiis venditur à **Fratribus**“ – „**BroLIAI** parduoda Juozapą egiptiečiams“.

Šiame paveiksle pavaizduotas siuže-tas, kai broLIAI, nekęsdami tėvo myli-miausio jaunėlio sūnaus Juozapo dėl jo pranašingų sapnų, sumanė juo atsikra-tyti – parduoti Juozapą pro šalį į Egiptą keliaujantiems pirkliais už dvidešimt sidabrinių. Vietoje raizinyje pavaizduotos daugiafigūrės minios su kupranugariais paveiksle matyti tik du broLIAI, iš pirklio imantys pinigą, už jų – maldingai rankas sudėjęs Juozapas. Nutapyta paprasta (ne egzotiška kaip raizinyje) aplinka – namo fragmentas, apačioje – duobė, į kurią buvo įmestas Juozapas.

IV. Paveikslas „Juozapas ir Potifaro žmona“ (plg. Pr 39, 12) (7 pav.). Įrašas viršutiniame kartuše: „Joseph ab adul: / tera hera aufugit relicta toga / **Genes. 39(7)**“⁶². Įrašas raizinyje: „Joseph ab adultera: / tera hera aufugit relicta toga“ – „**Juozapas, palikęs apdarą, pabėga nuo svetimautojos valdovės**“⁶³ (6 pav.). Apatinio kartušo fragmente išlikęs tik vardas: „Joseph“.

Faraono pareigūno Potifaro žmonos vilionės momentą, kai ji sugriebia išbėgančio Juozapo drabužį (tapusį įkalčiu), ypač mėgo vaizduoti baroko tapytojai, grafikai. Paveiksle perimta nesudėtinga minėtos knygos raizinėlio kompozicija, tiktai ji

5 pav. Paveikslas „BroLIAI parduoda Juozapą“.
A. Petrašiūno nuotr., 2014

60 Prieiga per internetą: http://bbf.dipf.de/cgi-opac/bil.pl?t_direct=x&fullsize=yes&f_IDN=b0083361berl;http://bbf.dipf.de/cgi-opac/bil.pl?t_direct=x&f_IDN=b0083360berl.

61 Prieiga per internetą: http://bbf.dipf.de/cgi-opac/bil.pl?t_direct=x&f_IDN=b0083360berl.

62 Paveikslo įrašė nurodytas neteisingas skyriaus numeris: „37“.

63 Prieiga per internetą: http://bbf.dipf.de/cgi-opac/bil.pl?t_direct=x&fullsize=yes&f_IDN=b0083361berl.

6 pav. „Juozapas ir Potifaro žmona“. Knygos *Erbauliche Erzählungen* (1761) raiziny (http://bbf.dipf.de/cgi-opac/bil.pl?t_direct=x&fullsize=yes&f_IDN=b0083361berl)

7 pav. Paveikslas „Juozapas ir Potifaro žmona“. A. Petrašiūno nuotr., 2014

apibendrinta – atsisakyta kai kurių architektūrinių detalių (kolonos, matomo vaizdo pro arką), naturmorto pirmame plane.

V. Paveikslas „Samsonas ir liūtas“ (plg. Ts 14, 8) (8 pav.). Įrašo fragmentas viršutiniame kartuše: „<...> favum mellis comedendum. Iud. 14“ – „<...> medaus korį suvalgyti. Ts 14“.

Paprastai paveiksluose ir grafinesėse iliustracijose vaizduojamas kulminacinis Samsono ir liūto kovos momentas, o nagrinėjamo ciklo šios temos atvaizde pasirinkta atomazga, kai Samsonas, praėjęs kuriam laikui po kovos, grįždamas paimti filistinų moters, pasuko iš kelio pasižiūrėti į liūto liekanas. Pamatęs žvėries griaučiuose bičių spiečių, prisigrandė pilnas saujas medaus. Tai retas ikonografiniu požiūriu atvaizdas. Paveiksle matyti iš liūto dvėselienos nasrų išskrendančios bitės, šone – nustebęs Samsonas, tolumoje – pasakiški rūmai, ant kalno pilis. Kompozicine sandara, koloritu jis artimas Jonos istorijos paveikslams.

Paveikslų cikle išskirtinis dėmesys tenka Jonos istorijai, ją iliustruoja trys drobės. Panašu, kad šiuos atvaizdus galėjo inspiruoti išraiškingos, iliustratyvios *Thesaurus Sacrarum*

Maerteno de Voso kompozicijos, išraižytos Hieronymus Wierixo (1553–1619), nukopijuotos XVII a. *Theatrum Biblicum* leidinyje. Panaši tapytų sekinių kompozicija, perimti figūrų judesiai ir gestai, sukurta „pasakiška“ aplinka (pakrantė, audringa jūra, laivai, fantastiška bangžuvė). Jonos istorijos siužetai buvo itin populiarūs, paminėti nyderlandų grafikai sukūrė po kelis šios temos atvaizdus, išraižė kompiliacines kelis Jonos istorijos momentus jungiančias kompozicijas⁶⁴. Įrašai paveiksluose ir raiziniuose skirtingi, bet atkreiptinas dėmesys, kad Jonos istorijos vaizdus lydi pažodinės *Šv. Rašto* citatos.

VI. Paveikslas „Apreiškimas pranašui Jonai“ (Jon 1, 1–2) (9 pav.). Viršutiniame kartuše įrašas: „Et. Factum est Verbum: / Domini. ad Ionam. Fili(a)[u]m. amathi, / dicens, surge, et Vade in Niniven civitatem, / grandem, et predica in ea quia ascendit malitia / eius coram me. Ionæ, 1. cap.“⁶⁵ – „Viešpaties žodis buvo suteiktas Amitajo sūnui Jonai ir buvo pasakyta: Kelkis ir eik į didelį Ninevės miestą ir sakyk jame pamokslus, nes jos piktnaudžiavimas pamokslams mane“ (Jon 1, 1–2)⁶⁶. Apatiniame kartuše įrašo fragmentas: „Et pervenit verbum: / [a]d regem Niniu(s)[e.] Surrexit de so[lio suo]“⁶⁷ – „Žinia pasiekė Ninevės karalių; jis atsikėlė iš savo sosto“ (Jon 3, 6)⁶⁸. Pastarasis įrašas nesusijęs su pavaizduotu siužetu, jis tarsi užbėga būsimiems įvykiams už akių, yra lyg baigiamoji šio triptiko frazė.

Paveiksle pakrantėje pavaizduotas Jona ir debesų vainike pasirodęs Viešpats, skelbiantis paliepimą keliauti į Ninevę – Izraelio priešo Asirijos sostinę – pasmerkti jos žmones už nedorą gyvenimą. Su nyderlandišku paveikslo prototipu jį sieja panašūs Jonos ir debesys

8 pav. Paveikslas „Samsonas ir liūtas“. A. Petrašiūno nuotr., 2014

⁶⁴ Prieiga per internetą: <http://oldprintgallery.com/public/uploads/jpg/82390.jpg>.

⁶⁵ *Šv. Rašto* tekstas: „Et factum est verbum Domini ad Ionam, filium Amathi, dicens: Surge, et vade in Niniven, civitatem grandem, et praedica in ea, quia ascendit malitia eius coram me. Ionae 1 cap.“ (Jon 1, 1–2).

⁶⁶ *Šventasis Raštas* 1991: 387.

⁶⁷ *Šv. Rašto* tekstas: „Et pervenit verbum ad regem Nineve; surrexit de solio suo“ (Jon 3, 6).

⁶⁸ *Šventasis Raštas* 1991: 388.

9 pav. Paveikslas „Apreiškimas pranašui Jonai“.
A. Petrašiūno nuotr., 2014

10 pav. Paveikslas „Pranašą Joną praryja didžuvė“.
A. Petrašiūno nuotr., 2014

pavaizduoto Dievo Tėvo gestai, marinistinis peizažas, bet yra kitokių lokalių intarpų, kaip antai pranašo sujuosta tunika, pasakiški namai, lapuočių medžių eilė.

VII. Paveikslas „Pranašą Joną praryja didžuvė“ (Jon 1, 15; 2, 1) (10 pav.). Irašas viršutiniame kartuše: „Et tulerunt jonam. / miserunt in mare et stetit. Mare. a / F(uore)[ervore] suo et præparavit. Dominus. piscem / grandem. ut. deglutiret. Jonam. / Ion[a]e. [1 et II cap.]“⁶⁹ – „Po to jie įmetė Joną į jūrą; ir jūra liovėsi siautus (Jon 1, 15). Bet Viešpats pritaikė didelę žuvį, kad prarytų Joną“ (Jon 2, 1)⁷⁰. Apatiniame kartuše išlikęs įrašo fragmentas: „ET dixi[t] Dominus / pisci et euomuit jonam. (Imarida.m) [In aridam] / et F<...>“. Šv. Rašto tekstas: „ET dixit Dominus pisci et evomuit Jonam. In aridam. et Factum est verbum Domini ad Jonam secundo“ – „Tuomet Viešpats įsakė žuviai, ir ji išspjovė Joną į krantą. Ir Viešpaties žodis antrą kartą buvo suteiktas Jonai <...>“ (Jon 2, 11; 3, 1)⁷¹. Pastarasis

⁶⁹ Šv. Rašto tekstas: „Et tulerunt Jonam, et miserunt in mare: et stetit mare a fervore suo. Et praeparavit Dominus piscem grandem, ut deglutiret Jonam“ (Jon 1, 15).

⁷⁰ Šventasis Raštas 1991: 388.

⁷¹ Ten pat.

įrašas nesusijęs su pavaizduota kompozicija, jis yra tarsi nuoroda, įžanga į trečią šios istorijos atvaizdą.

Paveiksle „Pranašą Joną praryja didžuvė“ tęsiama Jonos istorija: šis, supratęs, kad dėl jo nepaklusnumo kilo audra, liepė jūrininkams jį išmesti už laivo borto. Tai pati dinamiškiausia Švėkšnos ciklo kompozicija, kurios prototipu, kaip jau minėta, laikytina dailininko M. de Voso kompozicija, kurią išraižė grafikas H. Wierixas. Kai kurie pavyzdžio ir tapyto sekinio skirtumai galėjo atsirasti pritaikant grafinę kompoziciją prie vertikalios drobės formos – kitaip susukta didžuvės uodega, prie burių stiebo yra papildomų figūrėlių. Charakteringa paveiklo detalė – įdomus XVII a. burinis laivas plokščiu galugaliu su ilgu irkliniu vairu, kyšančiu iš reljefinio veido.

VIII. Paveikslas „Pranašą Joną žuvis iškelia į krantą“ (Jon 3, 1) (11 pav). Viršutiniame kartuše įrašo fragmentas: „[verbum] Domini. Ad Jonam / secundo surge.

in niniven civitatem magna[m]. / Iona[e] II. et [III] cap.“ Šv. Rašto tekstas: „[Et factum est] verbum Domini ad Jonam secundo, dicens: Surge, et vade in Niniven, civitatem magnam“ – „Ir Viešpaties žodis buvo antrą kartą suteiktas Jonai ir pasakyta: Kelkis ir eik į didelį Ninevės miestą“ (Jon 3, 1)⁷². Remiantis cituotu Šv. Rašto tekstu, paveiklo alternatyvus pavadinimas galėtų būti „Pranašui Jonai pakartojamas Viešpaties žodis“.

Paveiksle pavaizduotas į krantą išspjautas tris paras žuvis viduriuose prabuvęs Jona. Grafikas H. Wierixas pagal M. de Voso priešinius išraižė keletą šio siužeto variantų: viename Jona pavaizduotas sprunkantis keliaklūpsčias (*Thesaurus Sacrarum* albumo raižinys), kitame vertikalios formos paskirame vario raižinyje, atspausdame Johannes'o Baptista Vrintso (1535/1555–1610), – stačias bėgantis⁷³, taip jį pavaizdavo ir Švėkšnos paveiklo tapytojas.

Likusieji trys ciklo paveiksłai paskirti Naujojo Testamento siužetams ir rodo Dievo malonę ir gailestingumą atgailaujantiems nusidėjėjams – tai Sūnaus palaidūno palyginimas ir evangelinis pasakojimas „Vakarienė farizejaus Simono

11 pav. Paveikslas „Pranašą Joną žuvis iškelia į krantą“. A. Petrašiūno nuotr., 2014

⁷² Ten pat.

⁷³ Virtuelles Kupferstichkabinett. Prieiga per internetą: <http://www.deutschefotothek.de/documents/obj/71255700>.

12 pav. Vario raižinys „Sūnus palaidūnas tarp gyvulių“. Albumo *Theatrum Biblicum* (1650) raižinys (<http://raremaps.com.ua/books/>)

13 pav. Paveikslas „Sūnus palaidūnas tarp gyvulių“. A. Petrašiūno nuotr., 2014

namuose“. Dviejuose Sūnaus palaidūno istorijos paveiksluose tiksliai nukopijuotos *Thesaurus Sacrarum* raizinių kompozicijos, kurias pagal flamandų tapytojo Crispino van den Broecko (1523 – c. 1591) piešinį išraižė grafikas Janas Collaertas I (apie 1525/1530 – 1580) (12, 15 pav.). Paveikslų kartušuose tiksliai nurašytas ir siužetus pristatantis tekstas.

IX. Paveikslas „Sūnus palaidūnas tarp gyvulių“

(plg. Lk 15, 14–16) (13 pav.). Viršutiniame kartuše įrašas: „Omnibus amissis / opibus nudusque relictus, / Cum porcis ventrem vult satiare (.) suum. / luc: 15⁴⁷⁴ – „Praradęs visus savo turtus ir likęs nuogas geidžia su kiaulėmis prikimšti pilvą. Lk 15“. Apatiniame kartuše įrašo fragmentas: „Fit Supple(c)x veniamq[ue] (vemamo). / <...>“. Šis įrašas yra kito raizinio „Sūnaus palaidūno sugrįžimas“ inskripcijos pradžia „Fit supplex veniam que petit veniamque reportat“ – „Nusižemina ir meldžia atleidimo“ (žr. toliau).

Švėkšnos atvaizde, kaip ir J. Collaerto I raizinyje, atidžiai nutapytas antrasis planas, kaimiška aplinka – tolumoje matyti iš šeiminko namo išgujamas sūnus palaidūnas, troba, buities padargai, pro langą lesinanti vištas mergina.

X. Paveikslas „Sūnaus palaidūno sugrįžimas“ (plg. Lk 15, 20–21) (14 pav.). Viršutiniame kartuše įrašas: „pe[tit] veniamqve reportat A pa / tre vera salus non aliunde venit luc:

74 Įrašas raizinyje: „Omnibus amissis opibus nudusque relictus, Cum porcis ventrem vult satiare suum. Luc. 15“.

15⁴⁷⁵. Įrašas raižinyje: „Fit supplex veniam que petit veniamque reportat A patre vera salus non aliunde venit. Luc. 15“ – „Nusižemina ir meldžia atleidimo, ir atleidimą gauna. Tikras išgelbėjimas ateina iš tėvo, o ne iš kitur. Lk 15“.

Paveiksle perimta tikrai grafnio pirmavaizdžio pagrindinė grupė (be mizanscenų)⁷⁶. Pavaizduotas tėvo ir sūnaus susitikimas, dvi stovinčios moterys, viena jų laiko paruoštą drabužį. Už jų – puošnus jaunuolis, galbūt teisysis brolis, nors pagal evangelinį pasakojimą jo tuo momentu nebuvo, jis dirbo laukuose. Pailgo veido ūsuotas dabita, vilkintis barokinį kostiumą (ant galvos plačiabrylė skrybėlė su plunksnomis, tunika su plačia apykakle), atrodo tarsi „išpraustas“ (pirmavaizdyje šis personažas neryškus, antraplanis). Paveiksle matyti namo fragmentas su būdingu šiaurietiško renesanso architektūros elementu – prieangiu su puslankiu stogeliu (raižinyje – rūmai su kolonomis).

XI. Paveikslas „Vakarienė fariziejaus Simono namuose“ (plg. Lk 7, 36–38, 50) (16 pav.). Viršuti-

niame kartuše išlikęs visas įrašas: „Vngvento Christu[m] / perfundit in æde Symonis fæmina / peccatrix Salvaque facta fide est / Luc. 7⁴⁷⁷ – „Kvapiu tepalu Kristų Simono namuose patėpė nusidėjėlė moteris ir dėl tikėjimo buvo išgelbėta (Lk 7)“. Apatinio kartušo įrašo fragmentas: „(Devpilet)[Devitat] mulier potantem / <...> ullam colligat“. Šio įrašo sunykusius fragmentus padėjo rekonstruoti kito raižinio „Jėzus ir Samarietė“ (*Thesaurus Sacrarum*) inskripcija: „Devitat mulier potantem fonte perenni, Ne credens ullam colligat [ore sitim. Joan. 4]“ – „Moteris nueina palikusi geriantįjį iš amžinojo šaltinio, kad įtikėjusi nebejaustų burnoje jokio troškulio“ (Jn. 4; plg. Jn 4, 7–15)⁷⁸. Remiantis raižinio inskripcija, galima manyti, kad po paveikslo „Vakarienė fariziejaus Simono namuose“ turėjęs kaboti atvaizdas „Jėzus ir Samarietė“, taigi galima daryti išvadą, kad ciklą sudarė daugiau paveikslų.

Paveiksle „Vakarienė fariziejaus Simono namuose“ gana tiksliai buvo nukopijuota nyderlandų meistrų sukurta kompozicija, bet tapytojui buvo gana sunku perpiešti

14 pav. Paveikslas „Sūnaus palaidūno sugrįžimas“. A. Petrašiūno nuotr., 2014

75 Paveiksle įrašytas prieš tai buvusio paveikslo „Sūnus palaidūnas tarp gyvulių“ apatinio kartušo įrašo tęsinys.

76 Raižinio kairėje įkomponuotos mizanscenos: pirmame plane – pakabinta vaišėms ruošiamą kiaušlę, šuo, antrame – puota prie stalo.

77 Įrašas raižinyje: „Vnguento Christum perfundit in æde Symonis Fæmina peccatrix, Salvaque facta fide est (Lk. 7)“.

78 Už šio įrašo rekonstrukciją autorė dėkinga dr. Čiurinskui.

15 pav. Vario raižinys „Vakarienė fariziejaus Simono namuose“. Albumo *Theatrum Biblicum* (1650) raižinys (<http://raremaps.com.ua/books/>)

16 pav. Paveikslas „Vakarienė fariziejaus Simono namuose“. A. Petrašiuo nuotr., 2014

sudėtingus rakursus, jude-sius, ypač Jėzų ir jo pėdą apkabinusią parklupusią Mariją Magdalię, aplinkos detales (flamandišką kėdę) ir pan. (15 pav.).

Švėkšnos ciklo paveikslai, kurių kompozicijos buvo nukopijuotos nuo XVI ar XVII a. raižinių, pasižymi kompozicijos pusiausvyra, proporcingu piešiniu. Vienas meniškiausių atvaizdų – „Abraomas ir trys angelai“ – žavi subtilia tapyba, veikėjų išvaizda, ypač švel-

niais garbanotais aukštakakčiais angelais, sceną gaubiančia ažuolo paunksme, medžių laja, primenančia gobelenų tekstūrą (2 pav.). Tapytojas daug dėmesio skyrė vaizduojamai aplinkai – pasakojimą apie Joną lydi nuotaikingas marinistinis peizažas su atidžiai nupieštais buriniais laivais (9–11 pav.), Loto ir sūnaus palaidūno kompozicijose kruopščiai nutapyti miesto ir kaimo motyvai (4, 13, 14 pav.). Paveikslų koloritas spalvingas – šiltų ochros atspalvių paletė kaitoma su šaltais pilkšvais, melsvais tonais, įterpiančiomis ryškesnes grynų spalvų (geltonos, žalios) plotmes. Sunku pasakyti, kiek paveikslas „Vakarienė fariziejaus Simono namuose“ vaizdą iškreipė vėlesni apvedžiojimai, bet jo vientisumą ardo keistokas baltas daugiakojis stalas, grubokai nutapyta užuolaida, drabužiai (16 pav.) Vėlesnius ne tokius raiškius du Juozapo istorijos paveikslus nutapė kitas meistras (5, 7 pav.), kuris, matyt, taisė ir kitus atvaizdus. Visus ciklo paveikslus jungia tapytas aprėminimas (2, 4, 7, 8–11,

13, 14, 16 pav.). Rėmuose atpažįstami manierizmui būdingi elementai, naudoti ir XVII a. baroko puošyboje: apačioje ir viršuje įkomponuoti rolverkai, peraugantys į plastiškas šakeles su panašiais į ažuolo lapeliais (tokia pati kartušų puošyba), šonuose – įvorės su kaukių motyvu. Riešuto spalvos rėmai su tamsaus juosvo lazurito fonu sudaro dekoratyvų kontrastą. Fono dekoras imituoja raštuotą audinį su šviesesniu dažu išpieštais dideliais zigzagais su užraitais, žiedais, pabiromis lanksčiomis šakelėmis, visame plote nusėtais taškeliais. Prie ciklo priderintų Juozapo istorijos paveikslų apipavidalinime kiek kitoks gana mechaniškai pakartotas rėmų ir kartušų dekoru piešinys (5, 7 pav.). Paveikslų datavimą apsunkina minėti pažeidimai, vėlesni pertapymai, pakeitę kai kurių paveikslų vaizdą, suniveliauč tapyseną bei iškreipę piešinį. Pagal kompozicijų pobūdį, išlikusius autentiškos tapysenos, subtilaus modeliavimo fragmentus (paveiksluose „Abraomas ir trys angelai“, „Lotas, angelai ir sodomitai“, „Sūnaus palaidūno sugrįžimas“ ir kt.), charakteringus vaizdus (gamtovaizdis, miesto panorama, veikėjų tipai), specifinius lokalius intarpus (kostiumai, laivai, architektūrinės detalės ir kt.) ciklas galėjo būti sukurtas XVII a. II pusėje, išskyrus šimtmečiu vėlesnius du Juozapo istorijos atvaizdus. Kai kuriuose paveiksluose išlikę apatinių kartušų įrašai rodo ryšį tarp atvaizdų ir buvusią seką, taip pat patvirtina prielaidą, kad ciklas buvo gausnis.

Biblinio ciklo kilmės paieškoms gali padėti Švėkšnos kapinių koplyčioje buvęs paveikslas „Jėzus su Nikodemu“ (DV 2823, dingęs, išlikusi nuotrauka)⁷⁹, vaizduojantis Jėzaus ir Nikodemo, vadinto Izraelio mokytoju, slaptą pokalbį (Jn 3,1–21). Panaši kompozicija yra *Theatrum Biblicum* rinkinyje (pagal Adamo van Noorto (1561–1641) piešinį išraižyta P. de Jode's). Keturlapio dobilo su mažais kamučiais paveikslo forma, būdinga XVII a. IV ketv., rodo jį buvus nežinomos bažnyčios altoriuje⁸⁰. Kyla abejonų, ar neįprasto siužeto („Jėzus su Nikodemu“) paveikslas galėjo kaboti katalikų šventovės įrenginyje?⁸¹ Galbūt šis atvaizdas ir biblinių paveikslų ciklas kadaise puošė tą pačią bažnyčią.

Išvados

Iki XIX a. vid. Švėkšnos katalikų bažnyčios archyvuose šaltiniuose žinių apie biblinius paveikslus nėra. Išnagrinėto ciklo sandara, paveikslų siužetų parinktis – Senojo ir Naujojo Testamentų siužetai, įkomponuotos inskripcijos, apiforminimas būdingi XVII a. II pusės evangelikų liuteronų vizualiai tradicijai. Istorinių duomenų trūkumas sulaiko nuo galutinės išvados, kad išnagrinėtas ciklas buvo sukurtas šios konfesijos

⁷⁹ *Lietuvos* 1993: 402, 403.

⁸⁰ Panašios Kauno evangelikų liuteronų bažnyčios altoriaus (1692), Kauno arkikatedros bazilikos Švč. Mergelės Marijos altoriaus (apie 1686 m.) antro tarpsnio paveikslų formos.

⁸¹ Nikodemus paprastai vaizduojamas kartu su Juozapu iš Arimatėjos „Jėzaus nuėmimo nuo kryžiaus“ ir laidojimo paveiksluose.

maldos namams, nors jo progaminis ir meninis pobūdis artimas liuteroniškiems kūriniam. Nustatyti daugumos Švėkšnos paveikslų (išskyrus vėlesnių Juozapo istorijos atvaizdų) pirmavaizdžiai ir prototipai – G. de Jode's leidinio *Thesaurus Sacrarum* (1585) raiziniai, paplitę per XVII a. olandų grafiko C. J. Visscherio *Theatrum Biblicum* tiražuotas grafines kopijas, – susieja ciklą su europine renesansine bibliinių atvaizdų ikonografinė tradicija. Turimais duomenimis, tai vienintelis šiuo metu žinomas tokio pobūdžio ir išvaizdos biblinis ciklas Lietuvoje, vertingas ir įdomus krikščioniškos dailės pavyzdys, svarbus tolesniems ikonografijos tyrimams, lygintinas ir nagrinėtinas su kitais europiniais bibliniais ciklais.

Santrumpos

LDM – Lietuvos dailės muziejus

LMAVB RS – Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių bibliotekos Rankraščių skyrius

KPC DSA – Kultūros paveldo centro duomenų skyriaus archyvas

KPCA – Kultūros paveldo centro archyvas

LCVA – Lietuvos centrinis valstybės archyvas

LVIA – Lietuvos valstybės istorijos archyvas

ŠBA – Švėkšnos bažnyčios archyvas

Gauta 2016 02 26

Priimta 2016 03 03

Literatūra

1. Amanda, K. H. Recycling and Reforming Origins: The Double Creation in Claes Jansz. Visscher's *Theatrum Biblicum* (1643). *Illustrated Religious Texts in the North of Europe, 1500–1800*. Edited by Feike Dietz, Adam Morton, Lien Roggen, Els Stronks, Marc van Vaecck. Printed in the United Kingdom by Henry Ling Limited, at the Dorset Press, Dorchester, DT1 1HD, 1984: 183–204 [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://books.google.lt/>.
2. Boetticher, A. *Die Bau- und Kunstdenkmäler der Provinz Ostpreussen*. T. 5. Litauen, Königsberg, 1895 [interaktyvus]. Prieiga per internetą: http://opac.regesta-imperii.de/lang_de/anzeige.php?gesamtittel=Die+Bau-und+Kunstdenkm%C3%A4ler+der+Provinz+Ostpreu%C3%9Fen&pk=45353.
3. Čeliaskas, P. *Švėkšnos Švento apaštalo Jokūbo bažnyčia*. Kaunas: Naujasis lankas, 2010.
4. Francenas, A. *Trumpa bažnyčios istorija*. Marijampolė: Ardor, 2004.
5. Gudaitis, E. Evangelikai liuteronai Švėkšnoje. *Švėkšna*. Red. A. Rūgytė. Čikaga: Švėkšniškių draugija, 1974: 234–235.
6. Jankevičienė, A. *Lietuvos medinė sakralinė architektūra*. Vilnius: Vilniaus dailės akademija, 1998: 260.
7. Juška, A. *Mažosios Lietuvos bažnyčia XVI–XX amžiuje*. Klaipėda: Mažosios Lietuvos fondas, Klaipėdos universiteto leidykla, 1997.
8. Juzumas, V. *Žemaičių vyskupijos aprašymas*. Parengė M. Paknys. Varniai: Žemaičių vyskupystės muziejus, 2013.
9. *Klaipėdos miesto ir valsčiaus evangelikų liuteronų bažnyčių vizitacijų 1676–1685 m. dokumentai*. Sud. ir pareng. I. Lukšaitė, S. Drevello. Klaipėda: Klaipėdos universiteto leidykla, 2009.
10. Kviklys, B. *Lietuvos bažnyčios*. T. 1: *Telšių vyskupija*. Chicago, Illinois, 1980.

11. *Lietuvos dailininkų žodynas*. Sud. A. Paluišytė. Vilnius: KFMI, 2005.
12. *Lietuvos Respublikos istorijos ir kultūros paminklų sąrašas*. Vilnius: Savastis, 1993.
13. *Lietuvos TSR Kultūros paminklų sąrašas*. Vilnius, 1973.
14. Lukšaitė, I. *Reformacija Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje ir Mažojoje Lietuvoje. XVI a. trečias dešimtmetis – XVII a. pirmas dešimtmetis*. Vilnius: Baltos lankos, 1999.
15. *Pildipiibel Püha Vaimu kiriku vääridel*. Talinn: Kultuuriväätuste Amet, 2005.
16. Šaulienė, E. Švėkšnos kapinės. *Švėkšna*. Red. A. Rūgytė. Čikaga: Švėkšniškių Draugija, 1974: 227–234.
17. *Šventasis raštas. Senasis Testamentas*. Vertė J. J. Skvireckas. Vilnius: Vaga, 1991.
18. *Švėkšna: žmonės, kraštas, įvykiai*. Enciklopedinis žinynas. Parengė P. Čeliaskas. Švėkšna: Švėkšniškių draugija „Tėviškė“, 2012.
19. Švėkšnos bažnyčioje rastas meno lobynas. *Lietuvos žinios*. 2014 04 01: 1, 4.
20. Veldman, I. M. Protestantism and the Arts: Sixteenth-and Seventeenth- Century Netherlands. *Seeing Beyond the Word: Visual Arts and the Calvinist Tradition*. By P. C. Finney. Michigan, Cambridge, UK: William B. Eerdmans Publishing Company 1999: 397–421 [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://books.google.lt/>.
21. *Žemaičių vyskupijos vizitacija 1675–1677 m.* Pareng. M. Paknys. Vilnius: Katalikų akademija, 2011.
22. *Žemaičių vyskupijos vizitacijų aktai, 1611–1651 m.* Parengė L. Jovaiša. Vilnius: Katalikų akademija, 2011.

Asta Giniūnienė

One biblical cycle: search of the origin and iconography

Summary

The article analyses a biblical cycle that previously hung in the cemetery chapel in Vilkėnai, Švėkšna Parish. The cycle consists of eight paintings depicting scenes from the Old Testament – *Abraham and Three Angels*, *Lot*, *Angels and Sodomites*, *Brothers Sell Joseph*, *Joseph and the Wife of Potiphar*, *Samson and Lion*, *Revelation to Jonah the Prophet*, *The Prophet Jonah is Swallowed by a Great Fish*, a *Fish Spits the Prophet Jonah up onto Dry Land* and three scenes from the New Testament – *the Prodigal Son between Animals*, *the Return of the Prodigal Son*, *the Dinner at the Pharisees' Simon House*. Until the middle of the 19th century, no evidence of the biblical paintings could be found in the archival sources of the Catholic Church in Švėkšna. The character of the pictures – selection of the scenes, figuration (same frame used for the painted compositions), inscriptions in cartouches (quotations from the Bible or short annotation of the plot) – is characteristic of the visual tradition of the Evangelical Lutheran churches of the second half of the 17th century. The lack of historical data does not allow to draw the final conclusion that the investigated cycle was painted for the Evangelical Lutheran Church, although the interpretation and artistic character are similar to the works of Lutheran style.

The prototypes and examples of many pictures from Švėkšna were engravings by Gerardo de Jodes from the book *Thesaurus Sacrarum* (Antwerp, 1585), which were copied in the first half of the 17th century by a Dutch graphic designer and publisher Claes Janszoon Visscher and integrated into the albums of *Theatrum Biblicum* (Amsterdam, 1639, 1643, etc.). Two later paintings on the history of Joseph were created according to engravings compositions by *Erbauliche Erzählungen* (1761). Through the prototypes of the 16th century, the cycle of paintings is associated with the European Renaissance iconographic tradition of biblical images. According to available data, it is the only currently known biblical cycle of this character and representation remaining in Lithuania, which is important in the studies of Christian art.

KEY WORDS: biblical cycle, scenes of the Old and New Testament, *Thesaurus Sacrarum*, *Theatrum Biblicum*, Christian iconography, Evangelical Lutheran Church, Švėkšna